

Проблема розвитку обдарованої учнівської молоді є актуальною для будь-якого суспільства, зацікавленого у прогресі. Актуальна вона і для кожного громадянина, оскільки обдарована дитина привертає до себе увагу в сім'ї, у школі як перспективна зростаюча особистість, від якої залежить майбутнє суспільства і держави. Підстави для цього дають успіхи обдарованої молоді на предметних олімпіадах, мистецьких конкурсах, при спілкуванні з дорослими, в ході якого вона вражає останніх своєю особистістю, передусім, своїм оригінальним світоглядом, духовністю, творчим потенціалом. Тому на неї покладають свої сподівання батьки і вчителі, друзі та оточуючі, вважаючи її авангардом учнівської молоді, яка має перспективи стати лідером у дорослому віці, очолити прогресивний рух суспільства у певному напрямку. Ось чому такими актуальними є питання її розвитку і саморозвитку, соціоактуалізації та самоактуалізації на користь спільноти, кожного її члена та неї самої. Розглянемо цю проблему докладніше, виділяючи вказані світоглядні, духовні, творчі аспекти як ключові у підтримці обдарованості з боку професійних психологів і педагогів.

Так, світогляд обдарованої дитини - це її своєрідний погляд на світ з його певними просторовими і часовими, формальними та змістовими особливостями. Однією з них є уявлення про безмежність і вічність життя дитини в необмеженому і вічному світі, що приймає її у свої обійми, але і привласнюється самою дитиною як певна світоглядна цінність. Засвоюючи у дошкільному та шкільному віці знання про світ, обдарована дитина поступово усвідомлює його макро- і мікроскопічні характеристики, оволодіває ноо- та нанотехнологіями його споглядального і перетворювального осягнення і вдосконалення. В цих умовах, у підлітковому віці перед обдарованою особистістю постає, зокрема, проблема вічності світу і свого власного безсмертя в його часовому вимірі.

Саме про дану особливість підліткового віку говорив відомий богослов, філософ, психолог і педагог В.В.Зенківський, коли вказував на неї, як на одне з можливих вирішень підлітком есхатологічної проблеми [1]. Він вказував про уявну здатність дитини долати смерть через мрію про безсмертя. Наш власний досвід роботи з обдарованою молоддю підтверджує цю думку вітчизняного мислителя, яку можна доповнити ще й тим, що дана мрія виступає своєрідним мета-мотивом долання одного із найголовніших протиріч юного життя - між смертю та життям, - в межах якого можуть вміщуватися усі інші, менш масштабні, але підпорядковані йому протиріччя. Крім того, ідея безсмертя може виступати також формою особистісного захисту від багатьох маргінальних, кризових, депресивних, хворобливих, суїцидальних тощо загроз, з якими час від часу стикається у своєму житті людська особистість і які можуть загальмувати чи заблокувати її розвиток і саморозвиток. В межах цієї форми можуть генеруватися ідеї, програми щодо увічнення життя, які у свою чергу здатні детермінувати низку інших планів і проектів, які буде розв'язувати обдарована дитина пізніше, можливо - усе життя. Тому цю тенденцію світогляду обдарованої молоді слід тактовно підтримати професійному психологу і педагогу, чи працює він викладачем, консультантом, чи виконує функції тьютора чи коуча.

Друга важлива риса особистості обдарованої дитини - це її природжена духовність, природна орієнтованість на Добро, Красу, Істину, яку він отримує в перші дні, місяці і роки материнського, сімейного виховання. Всім відомі картини Рафаеля, Мікельанджело, Леонарда да Вінчі, на яких зображена Богоматір з дитиною, Мадонна з юним ангелом на руках, котрі випромінюють саме духовність у своєму загальнолюдському та божественному сенсі - в останньому випадку можна говорити

про Віру, Надію й Любов як про духовну сутність життєвої єдності матері й дитини і ключовий сенс її розвитку як обдарованої особистості. Слушно висловився в цьому плані один із обдарованих учнів, з яким працював автор цієї статті, що саме в такому духовному «раю» виховується і зростає людська особистість з її обдарованістю, талантом, геніальністю. Бездуховний же ад породжує монстрів з обличчям людини.

Споглядання і розуміння світу як духовного осереддя, колиски становлення особистості обдарованої дитини в перші роки її життя, особливо в умовах гри, сповненої відтворювальної та творчої уяви, пізніше поступово і закономірно переходить в її прагнення духовного перетворення світу, творення «другої», ще більш прекрасної і досконалої суспільної та предметної природи. Тому так важливе саме «природне» розуміння дорослими творчих тенденцій у розвитку та діяльності обдарованої дитини, що впливають з її духовного світогляду і при своїй реалізації дорослими можуть зробити її більш ефективною і щасливою у житті. Тому ми солідарні з думкою академіка І.А.Зязюна про необхідність побудови «системи освіти та виховання з її основною наскрізною ідеєю гармонійного розвитку особистості на засадах Істини, Добра, Творчості, Свободи, у цілепокладанні історичних і новітніх освітніх парадигм засобами філософської любовмудрості, з використанням психолого-педагогічних і дидактичних закономірностей» [2]!

В цьому плані доцільно звернутися до розуміння творчості в науці. Так, у філософів ми знаходимо визначення *творчості як "процесу людської діяльності, що створює якісно нові матеріальні і духовні цінності. Творчість представляє собою виникаючу у праці здатність людини будувати із матеріалу дійсності (на основі пізнання закономірностей об'єктивного світу) нову реальність, що задовольняє різноманітні суспільні потреби"* [3]. З цього визначення випливає потреба розгляду творчості в контексті як природної, так і соціальної дійсності. Відповідно до цього, великий дослідник природи К.А.Тимирязев слушно стверджував, що «природа творчості – це творчість самої природи». Ця, на перший погляд, філософська метафора має глибинний природничо-науковий сенс, адже людина як суб'єкт творчості в умовах природи і як вершинне творіння природи, має краще відрефлексувати креативний процес власного природного походження і творіння в процесі розвитку і саморозвитку, творення і самотворення вже нею «другої природи», звернувшись до відомих механізмів природного породження живого. А це пов'язано, передусім, з генетикою, з креативними механізмами спадковості людини тощо.

Згідно закону еволюції, відкритого Ч.Дарвіним, усе розмаїття біологічних видів створилося у процесі природного відбору за двома принципами – спадковості і мінливості - як двох головних механізмів природного творення живого. Звичайно, що цей закон містить у собі значно глибші механізми, але для розуміння природи творчості можна почати з використаного у цьому формулюванні рівні узагальнення.

У зв'язку з цим, конче важливим у розумінні творчості є краще усвідомлення органічної єдності спадкового та мінливого, традиційного і радикального, еволюційного та революційного, старого і нового, консервативного та креативного, репродуктивного і творчого в розвитку усього сущого. Нове, творче органічно виростає зі старого, традиційного, репродуктивного. Ця точка зору виключає домінуючий зараз абстрактний погляд на творче як до чогось абсолютно нове і незалежне – навпаки, воно завжди є відносно новим у порівнянні з чимось сталим, старим, з часом воно саме стає старим в процесі розвитку, еволюції природи і самої людини. Це важливо в тому плані, щоб допомогти обдарованій дитині шукати творчі суперечки та ідеї не в абстрактному полі, а в конкретиці дійсності!

Цікаво те, що батьківщина Ч.Дарвіна, автора закону еволюції, тобто Велика Британія, виявляється суспільно побудованою начебто на засадах цього закону. Так, її політична система передбачає існування двох основних партій – консервативної та

лейбористської, які співпрацюють одна з одною, реалізуючи або більш традиційні, або більш радикальні тенденції у державному житті країни і раціонально поступаються одна одній залежно від конкретної історичної ситуації. Наслідком такого консервативно-креативного устрою постає сталий і прогресивний розвиток країни, накопичення нею усього цінного і доцільне його збагачення й оновлення впродовж багатьох століть існування британського народу. До речі, у патентному фонді Англії міститься найбільше, ніж у багатьох інших країнах, патентів на винаходи.

Слід також підкреслити, що і сама формула патенту, історично вироблена в Англії, передбачає єдність сталого прототипу, тобто попередньо існуючого об'єкту, та рис його оновлення на основі внесення у прототип ознак новизни, завдяки чому і розвивається предмет патенту.

У зв'язку з цим, слід відмітити комплексний характер творчості, до якої має залучатися обдарована дитина, її зв'язок зі сферою пізнання, точніше сказати, – з інфраструктурою наукового дослідження актуальних проблем розвитку дійсності та інфраструктурою інноваційної діяльності, яку утворюють проектно-конструкторські установи, досвідне і серійне виробництво нової продукції. Тобто обдарована дитина має поступово залучатись у систему суспільного розподілу творчої праці, в якій остання тісно пов'язана, з одного боку, зі складною науковою сферою, про яку ще у середині минулого століття докладно писав академік В.І.Вернадський, а з іншого – з інноваційною діяльністю. Тобто, в ідеалі існує певний науково-креативно-інноваційний суспільний, державний, міждержавний, світовий комплекс, в контексті якого і розвивається предметний світ планети, її ноосфера. Тобто, цей комплекс начебто чекає зустрічі з обдарованою дитиною, що має вище згадуваний духовний світогляд і творчий потенціал. Професійно організувати цю «зустріч» – обов'язок педагога і психолога! Щоб вона призвела обдаровану молодь у Силиконову долину, Сколково або до Біонік хилл, тобто до сучасних центрів, побудованих як зазначені вище науково-креативно-інноваційні комплекси.

Поза атмосфери і можливостей такого комплексу можна говорити лише про абстрактну творчість, продукти якої тануть у глибинах свідомості індивідуальних і самотніх творців або у паперових надрах наукових звітів і фантастичних літературних творів, хоча і це не слід відкидати. Адже навіть тоді, коли індивідуальна творчість талановитої людини функціонує автономно, є начебто виведеною із суспільної інфраструктури прогресу, вона все одно опосередковано пов'язана з нею, і з часом має шанси закономірно повернутися у суспільство, щоб реалізувати свої продукти через певну соціальну та державну організацію науково-творчо-інноваційного процесу. Все це мають враховувати професійні психологи і педагоги, що стикаються з обдарованою молоддю, знаючи, що такою є майже вся молодь.

Проте, завдання ускладнюється тим, що в цей комплекс включаються ще й правовий, патентно-ліцензійний, інформаційний, психологічний, педагогічний, дослідний, економічний, маркетинговий, ринковий компоненти, розвинутість яких визначає успішність творчості як природно-соціального феномену, її масовість й продуктивність.

Такий комплексний підхід вже забезпечив організацію масової творчості у народному господарстві Японії, Європи, США. Так, у Сполучених штатах Америки соціологи навіть виділяють так званий творчий клас (а не архаїчні класи робочих, селян та експлуататорів), в який входять десятки мільйонів вчених, винахідників, конструкторів, інженерів, технологів, програмістів, композиторів, діячів мистецтв, продюсерів, маркетологів, кваліфікованих робітників тощо. У передових країнах світу створена суспільна та державна соціально-економічна система з відповідною психологічною атмосферою сприяння і стимуляції творчості, правове та інформаційне забезпечення науково-технічного та соціально-економічного прогресу на основі

організованої наукової, творчої та інноваційної діяльності мільйонів людей.

Саме це мав на увазі вітчизняний філософ, психолог і педагог М.Я.Грот, коли ще в кінці XIX століття визначав особистість як «надіндивідуальне, божественне, творче начало в людині», надаючи поняттю особистості саме суспільного і, разом з тим, божественного, тобто духовного, творчого сенсу. Видатний вчений особливо наполягав на моральному характері творчої особистості. Століттям пізніше вітчизняний психолог В.В.Давидов наголошував на єдності і нерозривності моральної, естетичної та інтелектуальної творчості, що має забезпечити духовний прогрес людства й особистості [4]. Такий же погляд на творчість відстоює український психолог, академік В.О.Моляко [5]. Порушення єдності в обдарованій особистості суспільного, духовного і творчого одразу ж позначається на прогресі людства, обертаючи його прямо чи опосередковано у регрес, застій, деградацію, виродження.

Отже, вказаний вище комплекс соціально та індивідуально визначених факторів передбачає органічне включення обдарованої молоді як суб'єкта творчості у складну соціально організовану наукову, творчу та інноваційну інфраструктуру, яка базується у сучасному суспільстві на цілому ряді складових, таких як: організаційна, дослідницька, психологічна, педагогічна, патентно-ліцензійна, правова, економічна, проектно-конструкторська, виробнича, ринкова тощо.

Якщо не враховувати цей комплексний характер творчості, то ми маємо справу з її імітацією, декларацією, підміною, фальсифікацією і врешті-решт, нищенням, перетворенням на ерзац-творчість.

Підтримка професійними психологами і педагогами зазначених світоглядних, духовних і творчих тенденцій обдарованих дітей передбачає соціально-психологічне, в тому числі і психолого-педагогічне забезпечення розвитку та саморозвитку соціоактуалізації та самоактуалізації їх особистісного потенціалу. ***В цьому плані важливе значення має суспільне визнання творчо обдарованої особистості молоді як унікальної цінності та її реальна прагматична оцінка й ефективне використання державою.***

Для реального поцінування творчого потенціалу учнівської молоді найбільш ефективним є, передусім, її визнання талановитими людьми, представниками старшого покоління. Врахуємо при цьому більш як двотисячолітнє з половиною кредо давньогрецького філософа Протагора: «Людина є мірою всіх речей, існуючих і неіснуючих. А серед існуючих найціннішим для людини є інша людина». Тому до процесу оцінювання творчого потенціалу обдарованої молоді має значно більшою мірою залучатися найбільш талановита частина «дорослого» суспільства. Це стосується батьків, вчителів, наукової інтелігенції, діячів культури і мистецтва, майстрів підприємницької справи і менеджменту, представників громадських організацій, ЗМІ тощо.

Саме таким живим особистісним оцінюванням можна охопити майже весь контингент обдарованої молоді, адже обдарованість значної її частини знаходиться у латентному стані, така молодь навіть не підозрює про свої обдарування, про свою цінність для суспільства, держави і для самої себе. Не кажучи вже про те, що це часто межує з нехтуванням і приниженням суспільством цінності, честі і гідності обдарованої дитини, і тому - з необоротною втратою її творчого потенціалу.

Досвід роботи практичних психологів з психодіагностики особистості, а фактично - оцінювання особистісних ресурсів дітей, свідчить про те, що іноді тільки одне тестування інтелекту, скажімо, абітурієнтів при вступі до ліцеїв,

може "збільшити" для педагогічного колективу кількість обдарованих учнів і правильно ідентифікувати їх інтелектуальну цінність для сім'ї, суспільства і самої дитини в двічі-втричі (!!!), перевести чимало дітей із статусу «невідомих обдарувань» у статус об'єктивно «існуючих» обдарованих учнів і сприяти подальшій цілеспрямованій професійній роботі вчителів і практичних психологів з розвитку і саморозвитку, соціоактуалізації та самоактуалізації їх здібностей [6].

Отже, оцінка цінності обдарованої молоді є конче актуальною і потребує свого кваліфікованого вирішення. В систематизованому вигляді і масовому масштабі вона тільки намічується в Україні – наприклад, у певних і поки що епізодичних спробах психологічної служби системи освіти. Така робота тільки розпочинається в деяких вищих навчальних закладах, в центрах незалежного тестування і центрах соціальної допомоги молоді.

Так, говорячи про психологічну службу системи освіти, то до намічених у стратегії її діяльності напрямків роботи слід було б додати ще один, що пов'язаний з психодіагностикою, психологічним розвитком, інноваційним консультуванням, корекцією і психотерапією особистості обдарованої учнівської молоді. Психологічна служба може в жорстких умовах проводити психодіагностичне обстеження і оцінювання психофізіологічних, інтелектуальних, академічних, рефлексивних, характерологічних, мотиваційно-смыслових, комунікативних властивостей особистості обдарованих дітей.

Практика роботи психологічної служби підтверджує думку, що майже кожна дитина є в чомусь винятковою, обдарованою - справа лише в тім, наскільки широкою є система показників і критеріїв оцінювання здібностей дитини, наскільки відповідним до них виявляється комплекс стесових засобів здійснення масового обстеження здібностей дітей, наскільки повновісно охоплює структуру базових властивостей особистості і наскільки конкретизованими є показники цих властивостей.

Отже, професійна психолого-педагогічна підтримка світоглядних, духовних та творчих тенденцій розвитку особистості обдарованої учнівської молоді може бути важливою передумовою для кращої соціоактуалізації та самоактуалізації її наукового, творчого та інноваційного потенціалу.

Валентин Рибалка

ПРОФЕСІЙНА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА СВІТОГЛЯДНИХ, ДУХОВНИХ І ТВОРЧИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ОБДАРОВАНОЇ МОЛОДІ

Резюме

На основі спеціальних досліджень і власного досвіду практичної психолого-педагогічної роботи визначено сутність професійної підтримки світоглядних, духовних і творчих тенденцій, притаманних розвитку особистості обдарованої молоді в реальних умовах соціоактуалізації та самоактуалізації її зростаючого особистісного потенціалу.

Ключові слова: професійна психолого-педагогічна підтримка, світоглядні, духовні та творчі тенденції, розвиток особистості, обдарована молодь, соціоактуалізація, самоактуалізація.

Література.

1. Зеньковский В.В. Проблемы воспитания в свете христианской антропологии (Париж, 1991). – М.: Изд-во Свято-Владимирского Братства, 1993. – 224 с.
2. Зязюн І.А. Філософія педагогічної дії: монографія. – Черкаси: Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. – 608 с.

- 3.Философский словарь / Под редакцией И.Т.Фролова. Изд. пятое. – М.: Политиздат, 1987. – 590 с.
- 4.Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения. – М.: Педагогика, 1986. – 240 с.
- 5.Моляко В.А.Творческая конструкторология (пролегомены).- К.: Освіта України, 2007. – 388 с.
- 6.Рибалка В.В.Психологія розвитку творчо обдарованої особистості: науково-методичний посібник / В.В.Рибалка, НАПН України, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих; Інститут обдарованої дитини. – К.: НАПН України, Інститут обдарованої дитини, 2010. – 442 с.